НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра піротехнічної та спеціальної підготовки

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчальної
та методичної роботи
к.психол.н., професор

_____ О.О. Назаров

«____» _____ 201__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1.9. Медицина надзвичайних ситуацій
(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань 26 «Цивільна безпека»
(шифр і назва галузі знань (напряму підготовки))

спеціальність 263 «Цивільна безпека»
(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація цивільний захист
(назва спеціалізації)

факультет цивільного захисту
(назва інституту, факультету, відділення)

201__ рік

Робоча програма нормативної дисципліни «Медицина надзвичайних ситуацій»
(назва навчальної дисципліни)
для курсантів, студентів та слухачів заочної форми навчання в галузі знань 26 «Цивільна безпека», спеціальністю 263 «Цивільна безпека» зі спеціалізації «Цивільний захист». «___»_____ 201__ року – 24 с.

Розробники: Старший викладач кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки, к.мед.н. В.В. Соколов;

Начальник кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки, к.т.н., доцент, полковник сл.цз. І.О. Толкунов

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри
піротехнічної та спеціальної підготовки
Протокол від «____»_____ 201__ року № ___

Начальник кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки

_____ І.О. Толкунов
(підпис) (прізвище та ініціали)

«____»_____ 201__ року

Схвалено вченою радою факультету цивільного захисту
Протокол від «____»_____ 201__ року № ___

Голова вченої ради факультету цивільного захисту

_____ М.М. Удянський
(підпис) (прізвище та ініціали)

«____»_____ 201__ року

1. Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Кількість кредитів 4</td><td>Галузь знань
26 «Цивільна безпека»
(шифр і назва)</td><td colspan="2" rowspan="2">Нормативна</td></tr>
<tr><td>Напрям підготовки
«Цивільний захист»
(шифр і назва)</td></tr>
<tr><td>Модулів у курсантів 3
у студентів – 3</td><td rowspan="5">Спеціальність (професійне спрямування):
263 «Цивільна безпека» («Інспектор державний з техногенного та екологічного нагляду»)</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>Змістових модулів 14</td><td>2017-2018-й</td><td>2017-2018-й</td></tr>
<tr><td>Індивідуальне науково-дослідне завдання _____
(назва)</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин 120</td><td>1, 2-й а)</td><td>1, 2</td></tr>
<tr><td rowspan="11">Тижневих годин для денної форми навчання:
аудиторних 4,0
самостійної роботи курсанта, студента 4,0</td><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td rowspan="10">Освітній ступінь:
бакалавр</td><td>8 год.</td><td>8 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>52 год.</td><td>6 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>0 год.</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>60 год.</td><td>106 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Індивідуальні завдання:
0 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю:</td></tr>
<tr><td>диф. залік</td><td>диф. залік</td></tr>
</table>

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання

курсанти – 60/60;

студенти – 60/60;

для заочної форми навчання – 14/106.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування у майбутніх фахівців з базовою вищою освітою необхідного їх подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з питань надання першої медичної допомоги при порушеннях або зупинці дихання, серцево-судинних порушеннях, зупинці серця, значних кровотечах, пошкодженнях голови та хребта, термічних ураженнях та гострих отруєннях в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу.

Завдання: навчити майбутніх фахівців використанню засобів індивідуального та колективного медичного оснащення, виконанню прийомів надання першої медичної допомоги постраждалим при отриманні ними травм різного характеру та ступеню в умовах надзвичайних ситуацій та повсякденної життєдіяльності, розвивати організаторські та управлінські здібності, вольові якості та впевненість у собі при проведенні заходів щодо ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, сформувати у курсантів, студентів та слухачів (далі – слухачів) теоретичні знання, навички та практичні вміння для розгляду конкретних ситуацій і вирішення практичних завдань.

У результаті вивчення дисципліни слухачі повинні:

Знати:

- права й обов'язки працівників ДСНС із питань організації і надання медичної допомоги постраждалим в умовах надзвичайних ситуацій;
- мету, задачі й оптимальний обсяг надання першої медичної допомоги при різних ураженнях у разі виникнення надзвичайних ситуацій та в умовах повсякденної життєдіяльності;
- порядок організації і надання першої медичної допомоги у залежності від обставин, що склалися, з урахуванням особистої безпеки;
- основи надання першої медичної допомоги у різних кліматичних і природних умовах;
- перелік індивідуальних та групових табельних та підручних засобів для надання першої медичної допомоги.

Вміти:

- визначити місце розташування внутрішніх органів і можливу локалізацію ушкодження у постраждалих осіб різного віку;
- правильно застосовувати основні індивідуальні та групові штатні та підручних засоби надання першої медичної допомоги;
- надавати першу медичну допомогу при травмах різної локалізації та при різних видах закритих ушкоджень м'яких тканин;
- здійснювати тимчасову зупинку кровотечі відповідними способами при виникненні кровотеч різного характеру;
- здійснювати найпростіші протибольові та протишокові заходи;
- визначати симптоми респіраторної та серцевої зупинки;
- здійснювати прості прийоми полегшення дихання та видаляти сторонні предмети при обструкції дихальних шляхів;
- користування масками для відновлення дихання;
- здійснювати транспортну іммобілізацію ушкодженої частини тіла

постраждалого при переломах, вивихах та інших обширних травмах;

- витягати постраждалого з аварійних транспортних засобів;
- здійснювати найпростіші прийоми рятування на воді;
- здійснювати транспортування постраждалих із небезпечної зони в райони розташування пунктів їх збору;
- накладати первинні пов'язки на різні ділянки тіла;
- здійснювати штучну вентиляцію легень і непрямий масаж серця;
- вимірювати артеріальний тиск, частоту пульсу і дихання;
- надавати першу медичну допомогу при нещасних випадках, опіках, відмороженнях, гострих отруєннях, радіаційних травмах;
- надавати першу медичну допомогу при екстрених пологах.

Мати уявлення про:

- прийоми роботи з дихальною апаратурою;
- механізм розвитку, клінічні прояви, можливі ускладнення, наслідки патологічних станів, що розвилися в результаті ушкоджень або гострих захворювань, загрожують життю постраждалого (хворого) та потребують термінової першої медичної допомоги.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1. Медичне забезпечення постраждалого населення в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу. Основи анатомії та фізіології людини.

Змістовий модуль 1. Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях.

Тема 1.1. Вступ. Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях.

Вступ в предмет і місце предмету в системі підготовки фахівця оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України. Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях силами і засобами ДСНС України.

Тема 1.2. Принципи організації, завдання, сили і засоби Державної служби медицини катастроф та медичної служби цивільної оборони України.

Організаційна структура, основні завдання, сили і засоби Державної служби медицини катастроф України. Організаційна структура, основні завдання, сили і засоби медичної служби ЦО ДСНС України.

Змістовий модуль 2. Медична характеристика осередків надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу.

Тема 2.1. Медико-тактична характеристика осередків надзвичайних ситуацій природного, техногенного характеру та воєнного часу.

Визначення катастрофи, основні вражаючі фактори природних та техногенних катастроф. Медико-тактична характеристика осередків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. Медико-тактична характеристика осередків надзвичайних ситуацій воєнного часу.

Змістовий модуль 3. **Поняття про органи та системи організму людини та їх фізіологію.**

Тема 3.1. Будова та функції клітин і тканин організму людини. Системи організму людини.

Будова та функції клітин і тканин організму людини. Загальні відомості про системи організму людини.

Тема 3.2. Кістково-м'язова та серцево-судинна системи, система органів дихання.

Кістково-м'язова система людини: призначення, функції, загальна будова. Серцево-судинна система людини: призначення, функції, загальна будова. Органи дихання людини: призначення, функції, загальна будова.

Тема 3.3. Системи стравотравлення та виділення. Нервова система та органи почуттів людини.

Система стравотравлення людини: призначення, функції, загальна будова. Система виділення людини: призначення, функції, загальна будова. Нервова система людини: призначення, функції, загальна будова. Органи почуттів людини.

МОДУЛЬ 2. Особливості патологічних порушень, які виникають в умовах надзвичайних ситуацій. Правила поведінки, дотримання заходів безпеки та особливості надання медичної допомоги під час виконання завдань в осередках надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Змістовий модуль 4. Порушення основних життєво важливих функцій організму.

Тема 4.1. Гостра дихальна та серцево-судинна недостатність.

Гостра дихальна недостатність, її види, причини виникнення та перша медична допомога. Гостра серцево-судинна недостатність її форми, види, причини виникнення та перша медична допомога.

Тема 4.2. Шоковий та коматозний стан. Синдром тривалого стискання тканин.

Шоковий стан людини: причини, ознаки, перша медична допомога. Коматозний стан людини: причини, ознаки, перша медична допомога. Синдром тривалого стискання тканин: ознаки, перша медична допомога.

Змістовий модуль 5. Поняття про травми. Травми механічного походження.

Тема 5.1. Патогенез травм механічного походження. Рани та їх класифікація.

Поняття про травми: визначення, класифікація. Рани: класифікація, клінічні симптоми, перша медична допомога. Механічні травми м'яких тканин: клінічні симптоми, перша медична допомога.

Тема 5.2. Кровотечі. Травми опорно-рухового апарату людини.

Кровотечі, їх класифікація, перша медична допомога у разі виникнення кровотеч. Способи тимчасової зупинки кровотеч. Скелетная травма: вывихи,

переломы, їх класифікація, клінічні симптоми, перша медична допомога. Черепно-мозговая травма, її форми, клінічні симптоми, перша медична допомога.

Змістовий модуль 6. Травми фізичного та хімічного походження.

Тема 6.1. Термічні травми. Термічний опік, тепловий удар та відмороження, гіпотермія. Електротравма.

Закони терморегуляції. Екстремальні температури. Загальні та місцеві ураження від впливу підвищених та понижених температур. Термічний опік, тепловий удар та відмороження, гіпотермія: їх клінічні симптоми, перша медична допомога. Електротравми, ураження блискавкою: їх клінічні симптоми, перша медична допомога.

Тема 6.2. Отруєння небезпечними хімічними речовинами. Отруєння продуктами харчування. Біологічні отруєння.

Поняття отруєння та його класифікаційні ознаки. Отруєння небезпечними хімічними та отруйними речовинами, продуктами харчування, біологічні отруєння: їх клінічні симптоми, перша медична допомога. Місцеві ураження небезпечними хімічними речовинами: їх клінічні симптоми, перша медична допомога.

Тема 6.3. Вплив іонізуючих випромінювань на організм людини. Радіаційна травма.

Основні характеристики іонізуючого випромінювання. Біологічна дія іонізуючого випромінювання на організм людини та променева хвороба: її клінічні симптоми, перша медична допомога.

Змістовий модуль 7. Правила поведінки та особливості надання медичної допомоги при виникненні надзвичайних ситуацій природного характеру.

Тема 7.1. Поведінка людей та особливості надання ПМД при надзвичайних ситуаціях природного характеру.

Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при землетрусах. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при ураганах, бурях, смерчах.

Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при повенях. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при селях, зсувах.

Змістовий модуль 8. Поведінка людей та особливості надання медичної допомоги під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Тема 8.1. Поведінка людей та особливості надання ПМД під час надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Основні вражаючі фактори при виникненні надзвичайних ситуацій на пожежовибухонебезпечних об’єктах. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки і особистого захисту при виникненні надзвичайних ситуацій на пожежовибухонебезпечних об’єктах. Основні вражаючі фактори при виникненні

надзвичайних ситуацій на транспорті. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки під час аварій на автомобільному транспорті. Особливості поведінки людей та дотримання заходів безпеки під час катастроф на залізничному, авіаційному та водному транспорті.

Основні вражаючі фактори при виникненні надзвичайних ситуацій на хімічно-небезпечних об'єктах. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки і особистого захисту при хімічних катастрофах. Основні вражаючі фактори при виникненні надзвичайних ситуацій на радіаційно-небезпечних об'єктах. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки і особистого захисту при аваріях на АЕС, інших радіаційно-небезпечних об'єктах.

МОДУЛЬ 3. Загальні принципи надання першої медичної допомоги.

Змістовий модуль 9. Основні принципи реанімації при порушенні дихання та кровообігу.

Тема 9.1. Підтримка життєво важливих функцій організму при порушенні дихання та кровообігу.

Поняття реанімації та її задачі. Клініка порушення дихання і кровообігу. Реанімаційні заходи при різних порушеннях дихання і кровообігу.

Тема 9.2. Порядок проведення серцево-легеневої реанімації при зупинці дихання та кровообігу.

Порушення дихання і гостра дихальна недостатність. Клініка гострої дихальної недостатності. Перша медична допомога при гострій дихальній недостатності. Порушення кровообігу і гостра серцево-судинна недостатність. Клініка гострої серцево-судинної недостатності. Перша медична допомога при гострій серцево-судинній недостатності.

Змістовий модуль 10. Зупинка кровотечі.

Тема 10.1. Зупинка кровотечі штатними та підручними засобами.

Загальні поняття про кровотечу. Способи, порядок та правила зупинки різних видів кровотеч.

Тема 10.2. Перев'язувальний матеріал. Техніка накладання пов'язок.

Перев'язувальний матеріал. Загальні правила накладання пов'язок. Види м'яких пов'язок та порядок їх накладання. Техніка накладання м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла.

Тема 10.3. Порядок накладання м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла.

Загальні правила накладання пов'язок. Порядок і правила накладання м'яких пов'язок на різні ділянки тіла.

Змістовий модуль 11. Іммобілізація.

Тема 11.1. Поняття іммобілізації. Технічні засоби іммобілізації та правила користування ними.

Основні принципи іммобілізації. Засоби та приладдя, що використовується для іммобілізації.

Тема 11.2. Порядок іммобілізації постраждалих при різних ушкодженнях.

Технічні засоби іммобілізації. Правила накладання шин. Способи накладання шин.

Змістовий модуль 12. Транспортування потерпілих.

Тема 12.1. Методи транспортування потерпілих, технічні засоби транспортування.

Технічні засоби транспортування потерпілих. Методи транспортування потерпілих.

Тема 12.2. Порядок організації лікувально-евакуаційного забезпечення в умовах надзвичайних ситуацій.

Порядок транспортування постраждалих із небезпечної зони в райони розгортання пунктів збору постраждалих. Транспортування постраждалих різними методами з використанням штатних та підручних засобів. Способи виготовлення підручних засобів, призначених для транспортування постраждалих.

Змістовий модуль 13. Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях та радіаційних ураженнях.

Тема 13.1. Перша медична допомога при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування та при радіаційних ураженнях.

Отруєння або інтоксикація. Перша медична допомога при інгаляційних отруєннях. Перша медична допомога при проникненні отрути в шлунок.

Тема 13.2. Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування та при радіаційних ураженнях.

Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування та при радіаційних ураженнях.

Змістовий модуль 14. Перша медична допомога при екстрених пологах.

Тема 14.1. Порядок надання першої медичної допомоги при екстрених пологах.

Процеси, що відбуваються в організмі вагітної жінки та патологічні ускладнення, що призводять до непередбачуваних пологів. Засоби і матеріали, що використовуються для невідкладної медичної допомоги при екстрених пологах. Невідкладна медична допомога при екстрених пологах.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лк	пз	лаб	інд	ср		лк	пз	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Медичне забезпечення постраждалого населення в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу. Основи анатомії та фізіології людини.												
Змістовий модуль 1. Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях.												
Тема 1.1. Вступ. Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях.	4	2	-	-	-	2	4	2	-	-	-	2
Тема 1.2. Принципи організації, завдання, сили і засоби Державної служби медицини катастроф та медичної служби цивільної оборони України.	4	-	2	-	-	2	3	-	2	-	-	1
Разом за змістовим модулем 1	**8**	**2**	**2**	**-**	**-**	**4**	**7**	**2**	**2**	**-**	**-**	**3**
Змістовий модуль 2. Медична характеристика осередків надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу.												
Тема 2.1. Медико-тактична характеристика осередків надзвичайних ситуацій природного, техногенного характеру та воєнного часу.	4	-	2	-	-	2	1	-	-	-	-	1
Разом за змістовим модулем 2	**4**	**-**	**2**	**-**	**-**	**2**	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**	**1**
Змістовий модуль 3. Поняття про органи та системи організму людини та їх фізіологію.												
Тема 3.1. Будова та функції клітин і тканин організму людини. Системи організму людини.	4	2	-	-	-	2	4	2	-	-	-	2
Тема 3.2. Кістково-м’язова та серцево-судинна системи, система органів дихання.	4	-	2	-	-	2	6	-	-	-	-	6

Тема 3.3.. Системи стравотравлення та виділення. Нервова система та органи почуттів людини.	4	-	2	-	-	2	6	-	-	-	-	6
Разом за змістовим модулем 3	**12**	**2**	**4**	**-**	**-**	**6**	**16**	**2**	**-**	**-**	**-**	**14**
Усього годин	**24**	**4**	**8**	**-**	**-**	**12**	**24**	**4**	**2**	**-**	**-**	**18**
МОДУЛЬ 2. Особливості патологічних порушень, які виникають в умовах надзвичайних ситуацій. Правила поведінки, дотримання заходів безпеки та особливості надання медичної допомоги під час виконання завдань в осередках надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.												
Змістовий модуль 4. Порушення основних життєво важливих функцій організму.												
Тема 4.1. Гостра дихальна та серцево-судинна недостатність.	4	-	2	-	-	2	6	-	-	-	-	6
Тема 4.2. Шоковий та коматозний стан. Синдром тривалого стискання тканин.	4	-	2	-	-	2	4	-	-	-	-	4
Разом за змістовим модулем 4	**8**	**-**	**4**	**-**	**-**	**4**	**10**	**-**	**-**	**-**	**-**	**10**
Змістовий модуль 5. Поняття про травми. Травми механічного походження.												
Тема 5.1. Патогенез травм механічного походження. Рани та їх класифікація.	4	-	2	-	-	2	12	2	-	-	-	10
Тема 5.2. Кровотечі. Травми опорно-рухового апарату людини.	4	-	2	-	-	2	12	-	-	-	-	12
Разом за змістовим модулем 5	**8**	**-**	**4**	**-**	**-**	**4**	**24**	**2**	**-**	**-**	**-**	**22**
Змістовий модуль 6. Травми фізичного та хімічного походження.												
Тема 6.1. Термічні травми. Термічний опік, тепловий удар та відмороження, гіпотермія. Електротравма.	4	-	2	-	-	2	6	2	-	-	-	4
Тема 6.2. Отруєння небезпечними хімічними речовинами. Отруєння продуктами харчування. Біологічні отруєння.	4	-	2	-	-	2	4	-	-	-	-	4

Тема 6.3. Вплив іонізуючих випромінювань на організм людини. Радіаційна травма.	4	-	2	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Разом за змістовим модулем 6	**12**	**-**	**6**	**-**	**-**	**6**	**12**	**2**	**-**	**-**	**-**	**10**
Змістовий модуль 7. Правила поведінки та особливості надання медичної допомоги при виникненні надзвичайних ситуацій природного характеру.												
Тема 7.1. Поведінка людей та особливості надання ПМД при надзвичайних ситуаціях природного характеру.	4	-	2	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Разом за змістовим модулем 7	**4**	**-**	**2**	**-**	**-**	**2**	**2**	-	-	-	-	**2**
Змістовий модуль 8. Поведінка людей та особливості надання медичної допомоги під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру.												
Тема 8.1. Поведінка людей та особливості надання ПМД під час надзвичайних ситуацій техногенного характеру.	4	-	2	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Разом за змістовим модулем 8	**4**	**-**	**2**	**-**	**-**	**2**	**2**	-	-	-	-	**2**
Усього годин	**36**	**-**	**18**	**-**	**-**	**18**	**50**	**4**	**2**	**-**	**-**	**46**
МОДУЛЬ 3. Загальні принципи надання першої медичної допомоги.												
Змістовий модуль 9. Основні принципи реанімації при порушенні дихання та кровообігу.												
Тема 9.1. Підтримка життєво важливих функцій організму при порушенні дихання та кровообігу.	4	2	-	-	-	2	8	-	-	-	-	8
Тема 9.2. Порядок проведення серцево-легеневої реанімації при зупинці дихання та кровообігу.	4	-	2	-	-	2	8	-	2	-	-	6
Разом за змістовим модулем 9	**8**	**2**	**2**	**-**	**-**	**4**	**16**	**-**	**2**	**-**	**-**	**14**
Змістовий модуль 10. Зупинка кровотечі.												

Тема 10.1. Зупинка кровотечі штатними та підручними засобами.	4	-	2	-	-	2	4	-	-	-	-	4
Тема 10.2. Перев'язувальний матеріал. Техніка накладання пов'язок.	8	-	4	-	-	4	4	-	-	-	-	4
Тема 10.3. Порядок накладання м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла.	8	-	4	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Разом за змістовим модулем 10	**20**	**-**	**10**	**-**	**-**	**10**	**14**	-	-	-	-	**14**
Змістовий модуль 11. Іммобілізація.												
Тема 11.1. Поняття іммобілізації. Технічні засоби іммобілізації та правила користування ними.	4	-	2	-	-	2	6	-	2	-	-	4
Тема 11.2. Порядок іммобілізації постраждалих при різних ушкодженнях.	8	-	4	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Разом за змістовим модулем 11	**12**	**-**	**6**	**-**	**-**	**6**	**12**	**-**	**2**	**-**	**-**	**10**
Змістовий модуль 12. Транспортування потерпілих.												
Тема 12.1. Методи транспортування потерпілих, технічні засоби транспортування.	4	-	2	-	-	2	6	-	-	-	-	6
Тема 12.2. Порядок організації лікувально-евакуаційного забезпечення в умовах надзвичайних ситуацій.	4	-	2	-	-	2	10	-	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 12	**8**	**-**	**4**	**-**	**-**	**4**	**14**	**-**	**-**	**-**	**-**	**14**
Змістовий модуль 13. Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях та радіаційних ураженнях.												
Тема 13.1. Перша медична допомога при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування та при радіаційних ураженнях.	4	2	-	-	-	2	6	-	-	-	-	6

Тема 13.2. Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування.	4	-	2	-	-	2	4	-	-	-	-	4
Разом за змістовим модулем 13	**8**	**2**	**2**	**-**	**-**	**4**	**10**	-	-	-	-	**10**
Змістовий модуль 14. Перша медична допомога при екстрених пологах.												
Тема 14.1. Порядок надання першої медичної допомоги при екстрених пологах.	4	-	2	-	-	2	4	-	-	-	-	4
Разом за змістовим модулем 14	**4**	**-**	**2**	**-**	**-**	**2**	**4**	-	-	-	-	**4**
Усього годин	**60**	**4**	**26**	**-**	**-**	**30**	**70**	**-**	**4**	**-**	**-**	**66**
Усього годин за дисципліну	**120**	**8**	**52**	**-**	**-**	**60**	**120**	**8**	**6**	**-**	**-**	**106**

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	**Тема 1.2.** Принципи організації, завдання, сили і засоби Державної служби медицини катастроф та медичної служби цивільної оборони України.	2
2	**Тема 2.1.** Медико-тактична характеристика осередків надзвичайних ситуацій природного, техногенного характеру та воєнного часу.	2
3	**Тема 3.2.** Кістково-м’язова та серцево-судинна системи, система органів дихання.	2
4	**Тема 3.3.** Системи стравотравлення та виділення. Нервова система та органи почуттів людини.	2
5	**Тема 4.1.** Гостра дихальна та серцево-судинна недостатність.	2
6	**Тема 4.2.** Шоковий та коматозний стан. Синдром тривалого стискання тканин.	2
7	**Тема 5.1.** Патогенез травм механічного походження. Рани та їх класифікація.	2
8	**Тема 5.2.** Кровотечі. Травми опорно-рухового апарату людини.	2
9	**Тема 6.1.** Термічні травми. Термічний опік, тепловий удар та відмороження, гіпотермія. Електротравма.	2
10	**Тема 6.2.** Отруєння небезпечними хімічними речовинами. Отруєння продуктами харчування. Біологічні отруєння.	2
11	**Тема 6.3.** Вплив іонізуючих випромінювань на організм людини. Радіаційна травма.	2
12	**Тема 7.1.** Поведінка людей та особливості надання ПМД при надзвичайних ситуаціях природного характеру.	2

13	**Тема 8.1.** Поведінка людей та особливості надання ПМД під час надзвичайних ситуацій техногенного характеру.	2
14	**Тема 9.2.** Порядок проведення серцево-легеневої реанімації при зупинці дихання та кровообігу.	2
15	**Тема 10.1.** Зупинка кровотечі штатними та підручними засобами.	2
16	**Тема 10.2.** Перев'язувальний матеріал. Техніка накладання пов'язок.	4
17	**Тема 10.3.** Порядок накладання м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла.	4
18	**Тема 11.1.** Поняття іммобілізації. Технічні засоби іммобілізації та правила користування ними.	2
19	**Тема 11.2.** Порядок іммобілізації постраждалих при різних ушкодженнях.	4
20	**Тема 12.1.** Методи транспортування потерпілих, технічні засоби транспортування.	2
21	**Тема 12.2.** Порядок організації лікувально-евакуаційного забезпечення в умовах надзвичайних ситуацій.	2
22	**Тема 13.2.** Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування.	2
23	**Тема 14.1.** Порядок надання першої медичної допомоги при екстрених пологах.	2
Разом		52

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	**Тема 1.1.** Вступ. Організація медичного забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях.	2
2	**Тема 1.2.** Принципи організації, завдання, сили і засоби Державної служби медицини катастроф та медичної служби цивільної оборони України.	2
3	**Тема 2.1.** Медико-тактична характеристика осередків надзвичайних ситуацій природного, техногенного характеру та воєнного часу.	2
4	**Тема 3.1.** Будова та функції клітин і тканин організму людини. Системи організму людини.	2
5	**Тема 3.2.** Кістково-м'язова та серцево-судинна системи, система органів дихання.	2
6	**Тема 3.3.** Системи стравотравлення та виділення. Нервова система та органи почуттів людини.	2
7	**Тема 4.1.** Гостра дихальна та серцево-судинна недостатність.	2
8	**Тема 4.2.** Шоковий та коматозний стан. Синдром тривалого стискання тканин.	2
9	**Тема 5.1.** Патогенез травм механічного походження. Рани та їх класифікація.	2
10	**Тема 5.2.** Кровотечі. Травми опорно-рухового апарату людини.	2
11	**Тема 6.1.** Термічні травми. Термічний опік, тепловий удар та відмороження, гіпотермія. Електротравма.	2
12	**Тема 6.2.** Отруєння небезпечними хімічними речовинами. Отруєння	2

	продуктами харчування. Біологічні отруєння.	
13	**Тема 6.3.** Вплив іонізуючих випромінювань на організм людини. Радіаційна травма.	2
14	**Тема 7.1.** Поведінка людей та особливості надання ПМД при надзвичайних ситуаціях природного характеру.	2
15	**Тема 8.1.** Поведінка людей та особливості надання ПМД під час надзвичайних ситуацій техногенного характеру.	2
16	**Тема 9.1.** Підтримка життєво важливих функцій організму при порушенні дихання та кровообігу.	2
17	**Тема 9.2.** Порядок проведення серцево-легеневої реанімації при зупинці дихання та кровообігу.	2
18	**Тема 10.1.** Зупинка кровотечі штатними та підручними засобами.	2
19	**Тема 10.2.** Перев'язувальний матеріал. Техніка накладання пов'язок.	4
20	**Тема 10.3.** Порядок накладання м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла.	4
21	**Тема 11.1.** Поняття іммобілізації. Технічні засоби іммобілізації та правила користування ними.	2
22	**Тема 11.2.** Порядок іммобілізації постраждалих при різних ушкодженнях.	4
23	**Тема 12.1.** Методи транспортування потерпілих, технічні засоби транспортування.	2
24	**Тема 12.2.** Порядок організації лікувально-евакуаційного забезпечення в умовах надзвичайних ситуацій.	2
25	**Тема 13.1.** Перша медична допомога при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування та при радіаційних ураженнях.	2
26	**Тема 13.2.** Порядок надання першої медичної допомоги при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами, продуктами харчування.	2
27	**Тема 14.1.** Порядок надання першої медичної допомоги при екстрених пологах.	2
Разом		60

7. Методи навчання

Основними видами навчальних занять по дисципліні «Медицина надзвичайних ситуацій» є лекції і практичні заняття, а також самостійна робота. При проведенні занять основна увага приділяється практичному відпрацюванню прийомів надання постраждалим першої медичної допомоги для кращого їх засвоєння. З цією метою в процес навчання вводяться алгоритми надання першої медичної допомоги при різних видах ушкоджень. Практичні заняття проводяться з групою у складі 8-10 чоловік. Співвідношення навчального часу теоретичної та практичної частини занять приблизно 1:5.

Матеріальне оснащення занять повинне забезпечувати якомога зручніше викладання навчального матеріалу, що можливо завдяки використанню сучасних технічних засобів навчання, таких як: стенди, муляжі, манекени, комп'ютерні програми, відеоматеріали.

8. Методи контролю

У ході вивчення дисципліни здійснюється поточний контроль успішності і якості практичної підготовки шляхом проведення коротких дискусій між тренуваннями на манекенах, швидкого опитування групи в ході відповіді (тренування) слухача щодо доцільності його дій, колективного обговорення оптимальних маніпуляцій першої медичної допомоги для кожної конкретної травми, а також письмових опитувань у складі навчальної групи.

Після закінчення вивчення модулю проводиться підсумковий модульний контроль, який складається з відпрацювання самостійного завдання у вигляді робочого зошиту з певного модуля та тестового контрольного завдання. Програма вивчення дисципліни передбачає відпрацювання 3-х підсумкових модульних контролів.

По закінченню осіннього семестру курсантами, після вивчення всієї дисципліни в цілому, з курсантами і студентами проводяться підсумкові контролі – диференційні заліки, що передбачають перевірку теоретичних знань методом тестування та відпрацювання прийомів практичних навичок з основних розділів програми.

9. Розподіл балів, які отримують курсанти

<table>
<tr><td colspan="16">Поточне тестування та самостійна робота</td><td rowspan="2">Сума</td></tr>
<tr><td colspan="16">Змістовий модуль № 1</td></tr>
<tr><td colspan="2">Т 1.1.</td><td colspan="2">Т 1.2.</td><td colspan="2">Т 2.1.</td><td colspan="2">Т 3.1.</td><td colspan="2">Т 3.2.</td><td colspan="2">Т 3.3.</td><td colspan="2">РЗ-1</td><td colspan="2">МКР-1</td><td rowspan="18">100</td></tr>
<tr><td colspan="4">5</td><td colspan="6">5</td><td colspan="2">5</td><td colspan="2">5</td></tr>
<tr><td colspan="16">Змістовий модуль № 2</td></tr>
<tr><td colspan="2">Т 4.1.</td><td colspan="2">Т 4.2.</td><td colspan="2">Т 5.1.</td><td colspan="2">Т 5.2.</td><td colspan="2">Т 6.1.</td><td colspan="2">Т 6.2.</td><td colspan="2">Т 6.3.</td></tr>
<tr><td colspan="4">2,5</td><td colspan="4">2,5</td><td colspan="6">2,5</td></tr>
<tr><td colspan="4">Т 7.1.</td><td colspan="4">Т 8.1.</td><td colspan="4">РЗ-2</td><td colspan="4">МКР-2</td></tr>
<tr><td colspan="8">2,5</td><td colspan="4">5</td><td colspan="4">5</td></tr>
<tr><td colspan="16">Змістовий модуль № 3</td></tr>
<tr><td colspan="2">Т 9.1.</td><td colspan="2">Т 9.2.</td><td colspan="2">Т 10.1.</td><td colspan="2">Т 10.2.</td><td colspan="2">Т 10.3.</td><td colspan="2">Т 11.1.</td><td colspan="2">Т 11.2.</td><td colspan="2">Т 12.1.</td><td colspan="2">Т 12.2.</td></tr>
<tr><td colspan="4">5</td><td colspan="4">5</td><td colspan="4">5</td><td colspan="4">5</td></tr>
<tr><td colspan="3">Т 13.1.</td><td colspan="3">Т 13.2.</td><td colspan="3">Т 14.1.</td><td colspan="3">РЗ-3</td><td colspan="3">МКР-3</td><td colspan="4">Підсумковий тест (ДЗ)</td></tr>
<tr><td colspan="6">5</td><td colspan="3">5</td><td colspan="3">5</td><td colspan="3">5</td><td colspan="4">20</td></tr>
</table>

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
5,00 (90-100)	**A**	відмінно	зараховано
4,50-4,99 (80-89)	**B**	добре	
4,00-4,49 (65-79)	**C**		
3,50-3,99 (55-64)	**D**	задовільно	
3,00-3,49 (50-54)	**E**		
2,50-2,99 (35-49)	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
2,00-2,49 (1-34)	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

10.1. Контрольні питання для проведення підсумкового контролю (модульний контроль, диференційний залік, екзамен)

Модуль 1.

1. Види медичної допомоги, які надаються в умовах НС, найефективніші терміни надання?
2. Які заходи, що виконуються при наданні першої медичної допомоги, першої лікарської допомоги та спеціалізованої медичної допомоги?
3. В чому полягає особливість діяльності Медичної служби цивільної оборони України?
4. З якою метою та в який термін надаються перша медична допомога, перша лікарська допомога та спеціалізована медична допомога, які заходи при цьому виконуються?
5. Заходи медичного забезпечення населення в умовах надзвичайних ситуацій?
6. З якою метою організовується медичне забезпечення населення в умовах надзвичайних ситуацій?
7. На підставі яких керівних документів в Україні функціонує ДСМК, їх основний зміст?
8. Перерахуйте основні завдання Українського науково-практичного центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф?
9. Які сили і засоби функціонально об'єднує ДСМК та на яких рівнях вона функціонує?
10. Які завдання має ДСМК?
11. Які Ви знаєте режимно-обмежувальні заходи, що вводяться в умовах НС, на якій термін вони встановлюються?

12. Будова і функції клітин і тканин організму людини.
13. Поняття про органи та системи організму людини та їх фізіологію.
14. Призначення, будова, основні функції шкіри.
15. Призначення, склад, основні функції кістково-м’язової системи.
16. Призначення, склад, основні функції нервової системи.
17. Призначення, склад, основні функції органів відчуттів (органів дотику).
18. Призначення, склад, основні функції органів відчуттів (органів зору).
19. Призначення, склад, основні функції органів відчуттів (органів нюху).
20. Призначення, склад, основні функції органів відчуттів (органів слуху).
21. Призначення, склад, основні функції органів відчуттів (органів смаку).
22. Призначення, склад, основні функції серцево-судинної системи.
23. Призначення, склад, основні функції системи виділення.
24. Призначення, склад, основні функції системи органів дихання.
25. Призначення, склад, основні функції системи стравотравлення.

Модуль 2.

26. Вивихи, їх види, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
27. Види гострої дихальної недостатності (ГДН) та їх характерні клінічні ознаки.
28. Види гострої серцево-судинної недостатності (ГССН) та їх характерні клінічні ознаки.
29. Відмороження, його ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
30. Внутрішні кровотечі, способи тимчасової зупинки кровотеч, особливості надання першої медичної допомоги.
31. Електротравма, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
32. Забої, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
33. Лівошлуночкова та правошлуночкова ГССН, дистрофія та інфаркт міокарда, причини їх виникнення, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
34. Колапс, інсульт, непритомність, причини їх виникнення, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
35. Коматозний стан, його види, ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
36. Кровотечі, їх види, способи тимчасової зупинки кровотеч.
37. Непритомність, її клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.
38. Опіки, їх види, ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні термічних опіків.

39. Опіки, їх види, ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні хімічних опіків.

40. Основні принципи реанімації при порушенні дихання та кровообігу.

41. Особливості надання першої медичної допомоги при зовнішніх прихованих кровотечах з внутрішніх органів.

42. Особливості надання першої медичної допомоги при пораненнях грудної порожнин.

43. Особливості надання першої медичної допомоги при пораненнях голови.

44. Особливості надання першої медичної допомоги при пораненнях черевної порожнин.

45. Отруєння біологічно активними речовинами, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

46. Отруєння продуктами харчування, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

47. Отруєння токсичними речовинами, їх види, ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

48. Перегрівання, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

49. Переломи, їх види, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

50. Переохолодження (замерзання), його клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

51. Перша медична допомога при екстрених пологах.

52. Підтримка життєво важливих функцій організму при порушенні дихання.

53. Підтримка життєво важливих функцій організму при порушенні кровообігу.

54. Порушення основних життєво-важливих функцій організму, порядок їх визначення.

55. Рани, види ран, перша медична допомога при пораненнях.

56. Розтягнення та розриви зв’язок, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

57. Серцево-легенева реанімація постраждалих в умовах надзвичайної ситуації (одним рятувальником або двома рятувальниками).

58. Синдром тривалого стиснення, його періоди та перша медична допомога при виникненні.

59. Синдром тривалого стиснення, його ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

60. Термінальний стан, його етапи, клінічні ознаки, тривалість етапів.

61. Травми, їх класифікація.

62. Транспортування потерпілих в різних умовах.

63. Шок, його види, ступені, клінічні ознаки та перша медична допомога при виникненні.

Модуль 3.

64. Види пов’язок, техніка накладання м’яких пов’язок.

65. Виконання нормативу № 2а: накладання первинної пов’язки на праве (ліве) око.

66. Виконання нормативу № 2б: накладання первинної пов’язки на праве (ліве) вухо.

67. Виконання нормативу № 2в: накладання первинної пов’язки на ліктьовий суглоб.

68. Виконання нормативу № 3: накладання гумового кровозупинного джгута на плече.

69. Виконання нормативу № 4: накладання закрутки за допомогою косинки (інших підручних засобів) на плече.

70. Виконання нормативу № 5: накладання шин із штатного та підручного матеріалу при переломах кісток нижніх кінцівок.

71. Виконання нормативу № 6: надягання шолом-маски протигазу на «постраждалого».

72. Виконання нормативу № 7: використання шприц-тюбіка із аптечки індивідуальної (АІ).

73. Виконання нормативу № 9: відтягування «постраждалого» по пересіченій місцевості.

74. Методи транспортування потерпілих в різних умовах, технічні засоби транспортування.

75. Перев’язувальний матеріал: його призначення та класифікація.

76. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки і особистого захисту при хімічних катастрофах.

77. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки і особистого захисту при аваріях на АЕС.

78. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки під час вибухів, пожеж.

79. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки під час транспортних катастроф.

80. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при землетрусах.

81. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при повенях.

82. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при селях, зсувах.

83. Поведінка людей та дотримання заходів безпеки при ураганах, бурях, смерчах.

84. Поняття іммобілізації: її види та порядок здійснення.

85. Техніка накладання м’яких пов’язок на окремі ділянки тіла (на верхні кінцівки).

86. Техніка накладання м’яких пов’язок на окремі ділянки тіла (на нижні кінцівки).

87. Техніка накладання м’яких пов’язок на окремі ділянки тіла (область голови).

88. Техніка накладання м’яких пов’язок на окремі ділянки тіла (область плечового поясу).

89. Техніка накладання м’яких пов’язок на окремі ділянки тіла (область тазо-стегеневого поясу).

90. Технічні засоби іммобілізації, правила користування ними.

10.2. Плани практичних занять

Плани практичних занять наведені у **додатку 1** до цієї програми.

10.3. Завдання для самостійної роботи слухачів

Завдання для самостійної роботи курсантів наведені у методичному матеріалі «Методичні вказівки для самостійної роботи з дисципліни «Медицина надзвичайних ситуацій».

10.4. Методичні вказівки і тематика контрольних робіт

Матеріали до контрольних робіт денної та заочної форм навчання наведені у **додатку 2** до цієї програми.

10.5. Пакет комплексних контрольних робіт (ККР) для перевірки знань

Пакет ККР для перевірки знань наведений у **додатку 3** до цієї програми.

11. Рекомендована література

Базова

1. Курс обучения по неотложной медицинской помощи. Региональные учебные центры в ННГ. – Бостон: 1994 г.

2. Курс обучения по неотложной медицинской помощи. – Бостон, Массачусетс: 1995 г.

3. Руководство по технике врачебных манипуляций (перевод с английского). – Киев: 1997 г.

4. Первая медицинская помощь. Российское общество Красного Креста. (Учебник для населения). – М.: 1997 г.

5. Первая медицинская помощь. Российское общество Красного Креста. (Учебник для Инструктора). – М.: 1997.

6. Rettungsassistent und Rettunngssanitater. – Munchen: 1996 г.

7. First Aid. The Vital Link. – Toronto: 1997 г.

8. Курс обучения по неотложной медицинской помощи курсантов. – М.: АІНА, 1998 г.

9. Директивные указания Европейского, 1998 года совещания по основам спасения и поддержки жизни. Европейский учебно-информационный центр первой медицинской помощи. – Брюссель: 1998 г.

10. Перша допомога. (Підручник для населення). – Київ: Видавничий дім «Скарби», 1999 р.

11. Перша допомога (Підручник для інструктора Червоного Хреста). – Київ: 1999 р.

12. Протоколы по неотложной медицинской помощи на догоспитальном этапе. – Киев: 2000 р.

13. Методическое пособие по технике выполнения лечебных манипуляций. – Киев: 2001 г.

14. Протоколи з надання екстреної медичної допомоги у разі невідкладних станів. – Київ: «Фарм АРТ», 2001 р.

15. Курс по неотложной медицине для Учебных центров в Евразии (Руководство для слушателей). – АМСЗ, 2003 г.

16. Довідник з надання медичної допомоги потерпілим при дорожньотранспортних пригодах. – Київ: 2004 р.

17. Система невідкладної медичної допомоги США. Особливості її організації та підготовки фахівців (довідковий посібник). – Київ: 2004 р.

18. Спичов В.П., Омельченко А.Г. Оргаизационно-техническая основа системы военной медицины катастроф. – М.: 1992 г.

19. Белков А.М. и соавторы. Медицинская сортировка пострадавших при чрезвычайных ситуациях. – М.: 1991 г.

20. Бурназян А,Й., Гуськова А.Н. Массовые радиационные поражения и вопросы оказания медицинской помощи. – М.: 1987 г.

21. Голиков С.М. Неотложная помощь при острых отравлениях. – Москва: 1977 г.

22. Вандер К.О., Барбашин В.В., Толкунов І.О. Фундаментальні основи медичних знань. Курс лекцій. Частина І. – Х.: ВРВД НУЦЗУ, 2006 р.

23. Вандер К.О., Барбашин В.В., Толкунов І.О. Перша медична допомога. Курс лекцій. Частина ІІ. – Х.: ВРВД НУЦЗУ, 2006 р.

24. Вандер К.О., Барбашин В.В., Толкунов І.О., Семків О.М. Загальні принципи надання першої медичної допомоги та правила поведінки в осередках катастроф. Курс лекцій. Частина ІІІ. – Х.: ВРВД НУЦЗУ, 2007 р.

25. Олійник П.В. та інш. Перша медична допомога. – Львів.: «Спалом»., 2004 р.

Допоміжна

1. Лужников С.М. Острые отравления. – М., 1989 г.

2. Мешков В.В. Организация экстренной медицинской помощи населению при катастрофах и стихийных бедствиях й других чрезвычайных ситуациях. – М.:1992 г.

3. Медицинские аспекты аварии на ЧАЭС. Материалы научной конференции. – К.: 1988 г.

4. Рябочкин В.М., Камчашв Р.А. Служба экстренной медицинской

помощи в условиях большого города – М.: 1991 г.

5. Латюшников Л.П., Организация санитарно-гигиенических и противоэпидемических мероприятий в чрезвычайных ситуациях. – М.:1991г.

6. Дубицький А.Ю., Семенов І.О., Чепкій Л.П. Медицина катастроф. – Київ: «Здоров'я», 1993 р.

7. Организация экстренной медицинской помощи населению при стихийных бедствиях и других чрезвычайных ситуациях. Под ред. В.В. Мясникова, – М.: 1991 г.

12. Інформаційні ресурси

1. http://kombat.com.ua/;
2. http://www.bio-lavka.kiev.ua/;
3. http://khryst-mns.at.ua/publ/abetka_vizhivannja/;
4. http://posibnyky.vntu.edu.ua/.

Укладачі:

Старший викладач кафедри піротехнічної
та спеціальної підготовки, к.мед.н. В.В. Соколов

Начальник кафедри піротехнічної
та спеціальної підготовки, к.т.н., доцент І.О. Толкунов